

KAFKASYA'DAKİ NOGAY TATARLARININ ETNO-POLİTİK DURUMLARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ

Doç. Dr. Ufuk TAVKUL

Kırım Dergisi, 11 (41-44), 2003, 38-46.ss.

Kafkasya pek çok etnik halk topluluğunu bir arada barındırırken, pek çok kültüre de evsahipliği yapan bir coğrafya parçası olarak tarih boyunca insanların ilgisini üzerine çekmiştir. Değişik dillerde konuşan ve görünüşte farklı etnik kökenlere sahip görünen, ama Karadenizden Hazar denizine kadar uzanan topraklarda hayat tarzı, âdet-gelenekler, dünya görüşü, folklor açısından ortak bir kültüre sahip olan çok çeşitli halklar topluluğu “Kafkasya Halkları” olarak tanınmışlar ve yüzyıllarca süren komşuluk ve etnik karışım neticesinde birbirleriyle etnik açıdan da akraba topluluklar halini almışlardır. Etnik ve kültürel açıdan Kafkasya Halklarını meydana getiren halkları Karadenizden Hazar denizine doğru sıralayacak olursak, *Abhazlar*, kendilerine *Adige* adını veren *Şapsığ*, *Abzeh*, *Bjeduğ*, *Hatkoy*, *Natuhay*, *Besleney*, *Kabardey* gibi *Çerkes* boyları, *Ubıhlar*, *Abazalar*, orta Kafkaslardaki yüksek dağlık arazide yaşayan *Karaçay-Malkar* ve *Osetler*, doğu Kafkaslardaki *Çeçenler* ve *İnguşlar* ile Dağıstan’da yaşayan *Kumuk*, *Avar*, *Lezgi*, *Lak*, *Dargı* gibi halklardır.

En az 2500 yıldır bir arada yaşayan bu halkların dışında Kafkasya’ya son birkaç yüzyıl içinde getirilip yerleştirilen pek çok etnik grup vardır. Bunların büyük bölümünü Ruslar ve Rus Kazakları oluştururken, Kafkasya’nın değişik yörelerinde küçük Ermeni ve Rum kolonilerine, Stavropol civarında Türkmenlere ve Kafkasya’nın bazı bölgelerinde Nogay Tatarlarına da rastlanmaktadır.

Etnik ve kültürel açıdan “Kafkasya Halkları” grubuna dahil olmayan, ancak coğrafi açıdan Kafkasya’nın kuzeyindeki bozkırlarda yaşamaları sebebiyle Kafkasya çevresinde yer alan Türk boyları arasında sayılan Nogay Tatarlarının günümüzde yaşadıkları müstakil bir özerk bölge veya cumhuriyetleri yoktur. Kafkasya civarında yer alan Nogaylar Dağıstan Cumhuriyeti’nin Nogayskiy rayonunda (ilçesinde) ve Mahaçkala şehrinde, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti’nin Adige-Habliski rayonu ile Çerkessk şehrinde yaşamaktadırlar. Ayrıca Stavropol eyaletinin Neftekum, Açıkulakski ve Kayasulinski rayonlarında da Nogaylar bulunmaktadır. Çeçenistan’ın kuzeyinde de birkaç Nogay köyü yer almaktadır. Kafkasya ve çevresindeki Nogay köylerini şöyle sıralamak mümkündür:

Dağıstan’ın kuzeyinde Nogay Bozkırı olarak adlandırılan bölgede yer alan Nogayskiy rayonunda Terekli-Mekteb (ilçe merkezi), Üysalgan, Karagas, Orta-Tübe, Çervlenie Burunı, Borançı, Künbatar, Nariman, Bajıgan, Lenin avul, Kalinin avul, Yangı avul, Sulu-Tübe, Karasuv, Kumlı, Batırmurza, Yujno-Suhokumsk köyleri bulunmaktadır. Ayrıca Dağıstan’ın Lenin rayonunda yer alan Nogay köyleri As-avul, Meyt-avul, Kum-avul, Glavsulak, Babayurt rayonunda yer alan Nogay köyleri Tamaza-Tübe, Keme-Tübe, Novaya Kosa, Toksanak, ve ilçe merkezi Babayurtovskoe köylerinden ibarettir. Kızlar rayonunda yer alan Nogay köyleri ise Mongol-avul, Yementey-avul, Kısırtılğan, Makar-avul, Novo-Vladimirovka, Boranbay, Sangışı, Oguzer ve Kızlar köyleridir ¹.

Stavropol eyaletinin Neftekumski rayonu da yer alan Nogay köyleri Abram-Tübe, Tukuy-Mekteb, Koyasula, Mahmud-Mekteb, İlyas-Kışlav, Kunay, Biysey, Yamangoy, Nukus, Artezian, Kara-Tübe, Biyaş, Açıkulak köyleridir.

¹ İ.H. Kalmıkov. Nogaytsı.-Çerkessk, 1988, s. 5

Çeçenistan'ın kuzeyindeki Şelkovskiy rayonunda uzanan bozkırlarda yer alan Nogay köyleri Sarısuv, Karşıga, Krasny Vostok, Şestoy Sovhoz, Şelkovskiy avul, Çervlenaya köyleridir ².

Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Nogay köyleri bu cumhuriyetin kuzeyindeki düzlüklerde bulunan Adige-Hablskiy rayonundaki Adil-Halk, İkon-Halk, Kuban-Halk, Kızıl Togay, Erkin-Yurt, Erkin Halk, Kızıl-Yurt ve Erkin Şahar köylerinden oluşmaktadır ³.

Kafkasya çevresinde konuşulmakta olan Nogay Türkçesi üç diyalekte ayrılır. Kara Nogay diyalekti Dağıstan'ın kuzeyindeki geniş düzlüklerde yer alan Nogay bölgesinde, Kuma ve Terek ırmaklarının aşağı kısımlarında konuşulur. İkinci diyalekt Asıl Nogayca olarak adlandırılır ve Stavropol bölgesinin Açıkulak, Neftekumsk gibi Nogay yerleşim yerlerinde konuşulur. Ak Nogay diyalekti ise Kuban ırmağının aşağı kısımlarında, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti sınırları içindeki Nogaylar ile Mineralny Vodı bölgesi sınırları içindeki Kanglı köyünde yaşayan Nogaylar tarafından konuşulur. Kara Nogay ve Asıl Nogay diyalektleri birbirine oldukça yakınken, Ak Nogay diyalektinde Karaçay Türkçesinin etkisi görülmektedir.

Nogayların Kafkasya'ya Yerleştirilmeleri

Nogayların göç sahalalarının geniş bir coğrafyaya yayıldığı bilinmektedir. Doğuda Altay dağları bölgesinden batıda Tuna nehri havzasına kadar uzanan geniş bir alan Nogayların göç sahasını oluşturmaktaydı. Nogayların esas kitlesi İdil ırmağının doğusunda, Yayık ve Emba ırmaklarının civarlarında yaşamaktaydı ve bunların bir kısmı daha doğuda Sır-Derya'ya kadar uzanırlardı. Nogay kabilelerinden yedisi “Şırın, Arın, Kıpçak, Argun, Alçın, Katay ve Mangıt” Yedisian adıyla biliniyorlardı. Kazan Hanlığı'nın Ruslar tarafından ele geçirilmesine kadar Nogay kabilelerinin göç sahasının kuzeyde Kama ırmağına kadar uzandığı bilinmektedir.

16. yüzyıl ortalarında Devletgery Han'ın hâkimiyeti devrinde Nogay kabilelerinin Kırım Hanlığı içinde göç sahası bulmaları bir mesele haline aldı. Astarhan'ın Ruslar tarafından alınmasıyla Nogay kabilelerinin bir çoğu 16. yüzyıl ortalarında İdil ırmağının batı tarafına göçe zorlandılar. 1557-1558 yılları arasında ortaya çıkan kıtlık ve açlık bu göç hareketini aşağı İdil sahasında hızlandırdı ⁴. Bu sırada Nogayların başı sayılan Yusuf Mirza ile veliahdı İsmail Mirza arasında ortaya çıkan siyasî çekişme Nogayları ikiye böldü. Nogayların Rus himayesinde bulunması siyasetini takip eden İsmail Mirza'ya karşılık Rus aleyhtarı olan Yusuf Mirza arasında başlayan mücadele 1555 yılında Yusuf Mirza'nın öldürülmesiyle sonuçlandı. Yusuf Mirza'nın oğullarının İsmail Mirza'ya karşı mücadeleyi devam ettirmeleri neticesinde Nogaylar birbirine düşman iki zümreye bölündüler. Rus aleyhtarı olan Nogay kabileleri 1557-1558 yıllarında İdil ırmağının batısına göç ederek Kırım Hanı Devletgery Han'a sığındılar. Devletgery Han bu Nogaylara Kafkasya'nın kuzey düzlüklerinde hâkimiyeti altında bulunan Kabardey ülkesi ile Azak kalesi arasında göç sahası tahsis etti. Bu bölgeye yerleşen Nogaylar “Kiçi (Küçük) Nogay Ulusu” adıyla tanındılar ⁵.

Nogayların bir kısmının Kafkasya ve çevresindeki topraklara Ruslar tarafından yerleştirilmeleri 18. yüzyılın ikinci yarısında gelişen siyasî olaylar neticesinde gerçekleşti. 1768 yılında başlayan Rus-Türk savaşı sırasında İkinci Katerina Yedisian ve Bucak Nogaylarının mirzaları ile bir anlaşma yaparak Osmanlı devleti ve Kırım hanlığına karşı Nogayları kendi tarafına çekti. 6 Temmuz 1770 tarihinde yapılan anlaşma gereğince Nogay Tatarlarının Ruslara karşı savaşmayacakları kararlaştırıldı. Yedisian ve Bucak Nogay Tatarlarının beyleri Can Membet bey bu ihanetin karşılığında Ruslardan 3000 ruble mükafat aldı ve Nogaylar Osmanlı devleti ve Kırım hanlığına karşı Rusya'nın hizmetine girdiler ⁶. 1771 yılı başında St. Petersburg'a gelen bir Nogay heyeti Çariçe İkinci Katerina'dan Nogay Hanlığının yeniden kurulmasını ve Rusyanın himayesi altına girmesini talep ettiler. Rusya kendi siyasetine uygun bulduğu bu talebi kabul etti

² Kalmıkov 1988, s. 5

³ Ufuk Tavkul. “Karaçay-Çerkes Cumhuriyetinde Etnik Yapı”. *Birleşik Kafkasya*, 1 (4), 1995, s. 26

⁴ Kurat 1972, s. 243

⁵ Kurat 1972, s. 243

⁶ Kurat 1972, s. 286

ve Can Membet beyin idaresinde bir Nogay Hanlığı kurulması için Nogay mirzaları ile görüşmeler yaptı. Ancak bazı Nogay kabilelerinin Can Membet beyin hanlığını kabul edecekleri şüpheli görüldüğünden, Rus hükümeti dört Nogay kabilesinin Kafkasya'daki Kuban ırmağı boylarına nakledilerek başlarına Kırım hanlarının soyundan, yani "gereylerden" bir sultanın getirilmesi için harekete geçti. 1771 yılı sonlarında dört Nogay kabilesi Tuna havzasından alınarak Kafkasya çevresinde, Kuban ırmağı boylarında Ruslar tarafından yerleştirilip yaşamaya başladılar⁷.

1782 yılında General Suvarov komutasındaki Rus ordusunun katliamına uğrayan Kuban çevresindeki Nogaylar Kafkasya'nın Karadeniz sahillerinden Kabardey topraklarına kadar uzanan Osmanlı hâkimiyetindeki bölgenin idarecisi Ferah Ali Paşa'ya sığınarak, Osmanlı arazisine yerleşmek istediklerini bildirdiler. Ferah Ali Paşa Nogayların hem Ruslar, hem de Çerkesler ile aralarında düşmanlık olduğundan, onların Ruslarla Çerkesler arasına yerleştirilmelerinin Osmanlı devletinin menfaatleri açısından uygun olacağını düşünerek bu talebi olumlu karşıladı. Çerkezistan bölgesinin kuzeyine yerleştirilecek olan Nogay kabileleri dört gruba ayrıldı ve 10.000 kadarı Kabardey bölgesinin batısında, Abzeh ve Besleney Çerkeslerinin arasına yerleştirildi⁸. 10.000 kadar Nogay Kemirguey Çerkeslerinin bölgesine, 10.000 kadar Nogay Hatukay Çerkeslerinin bölgesine, 10.000 kadarı da Anapa limanına yakın bir bölgeye yerleştirildi. Nogaylara bu bölgelerde yaşayabilmeleri için yerleşik hayata geçmeleri ve ziraatla meşgul olmaları, Çerkeslere ve Ruslara saldırmamaları şart koşuldu⁹. Böylece Kafkasya çevresinde yer alan Nogay Tatarlarının yerleşik hayatları başlamış oldu.

Nogay Tatarlarının Etnik ve Sosyo-Kültürel Problemleri

Ekim 1917 tarihinde Çarlık Rusyası'nın yıkılışıyla sonuçlanan Bolşevik ihtilali öncesinde Nogaylar Kafkasya'nın kuzeyinde yer alan geniş düzlüklerde, Nogay bozkırı olarak adlandırılan bölgede yaşıyorlardı. Kafkasya halklarının 1918 yılında kurdukları Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'nin Sovyetler tarafından ortadan kaldırılmasının ardından, 1921 yılında kurulan Dağlılar Cumhuriyeti'nin idarî sınırları içine Rus Kazakları ve Nogaylar da dahil edildiler.

Batı Kafkasya'da Kuban bölgesinde yaşamakta olan Nogaylar, 1922 yılında Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi'nin kurulmasıyla bu bölgenin idaresi altına alındılar. Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi 1926 yılında ikiye bölünerek Karaçay Özerk Bölgesi ve Çerkes Özerk Bölgesi adı altında iki farklı idarî yapıya ayrıldı. Kafkas dağlarının üzerinde yer alan dağlık bölge Karaçay Özerk Bölgesi'ni oluştururken, kuzeydeki ovalık bölgeler Çerkes Özerk Bölgesi'ni meydana getiriyordu. Bu bölgedeki geniş düzlüklerde yaşamakta olan Nogaylar da bu suretle Çerkes Özerk Bölgesi idaresi altına alındılar ve burada oluşturulan Abazin-Nogay ilçesi idaresine bağlandılar. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet hükümeti ve rejimine karşı ayaklanan Karaçay halkının 2 Kasım 1943 tarihinde Kafkasya'dan Orta Asya ve Sibiryaya sürülmeleri bölgenin etnik ve idarî yapısında meydana gelecek karışıklıkların temelini attı. Karaçaylıların 1957 yılından itibaren Sovyet hükümeti tarafından affedilerek Kafkasya'ya geri dönmeye başlamalarıyla birlikte, sürgün öncesinde müstakil olan Karaçay Özerk Bölgesi yeniden kurulmadı ve bu bölge Çerkes Özerk Bölgesi ile birleştirilerek, Stavropol Eyaletine bağlı Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi kuruldu. Bu sırada Abaza ve Nogay etnik gruplarının yaşadığı Abazin-Nogay ilçesi de lağvedildi ve Nogaylar Adige-Habliskiy ile Prikubanskiy adlı iki idarî bölgeye bağlandılar.

Kafkasya'nın diğer kısımlarında yaşamakta olan Nogaylar da 1957 yılında üç ayrı idarî bölgeye bölünerek bağlandılar. Nogay bozkırında yaşamakta olan Nogaylar parçalanarak Dağıstan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Stavropol Eyaleti bölgelerine bağlanarak üç ayrı idarî yapı altına alındılar. Bu bölünme Nogay Tatarları arasında var olan kültürel

⁷ Kurat 1972, s. 287

⁸ Ali Barut. "Nogayların Kuzey-Batı Kafkasya'da yerleşmesi (1782)". Emel, (225), Mart-Nisan 1998, s. 23

⁹ Kurat 1972, s. 287

gerilemeyi ve millî kimliğin kaybını hızlandırdı ve sonuçları günümüze kadar ulaşan etnik problemlerin temelini oluşturdu.

Nogayların etnik sorunlar ve siyasî problemler yaşadıkları bölgelerden biri Dağıstan Cumhuriyetiydi. Dağıstan'ın kuzeyindeki bozkır bölgesinde Nogaylar için idarî merkezi Terekli-Mekteb kasabası olan Nogay bölgesi oluşturuldu. Başlangıçta Nogaylar Dağıstan'ı meydana getiren Kafkasya halkları arasında sayılmadıkları için Dağıstan Özerk Cumhuriyeti içinde siyasî haklara da sahip değillerdi. Son yıllarda gerçekleştirilen anayasa değişikliğiyle Nogaylar da Dağıstan Cumhuriyetini meydana getiren halklar arasına kabul edildiler ve Dağıstan Hükümet Konseyi'nde bir sandalye elde ettiler. Ancak bu Nogayları yeterince memnun etmedi, çünkü Nogaylar Dağıstan'ın idarî yapısı içinde nüfusları oranında temsil edilmediklerini düşünüyorlardı.

1960-1970 ve 1980'lerde Kafkasya'nın değişik bölgelerinden Nogay bölgelerine yönelen kitle halindeki göç hareketleri Nogaylarla diğer etnik gruplar arasındaki ilişkileri gerginleştirdi, bu halklar arasında her an tutuşabilecek bir etnik gerilim meydana getirdi. Özellikle Dağıstan'ın güneyindeki dağlık bölgeden kuzeydeki Nogay düzlüklerine göç ettirilip yerleştirilen Dargılar ile Nogaylar arasında ekonomik sebeplere dayanan bir etnik gerilim her an çatışmaya dönüşebilecek bir hal aldı. Nogaylar arasında işsizlik oranının yüksek olması ve Dargıların Nogayların geleneksel hayvan otlatma bölgelerine yerleştirilmeleri Nogaylar arasında huzursuzluğa yol açtı. Daha iyi hayat şartları arzulayan Nogay aileler tarihî topraklarını terk ederek başka bölgelere göç etme arayışına girdiler. Bu arada Nogay bölgesine yerleşmeye başlayan Ruslar da Nogayları medeniyetsiz bir toplum olarak değerlendirmeye ve kültür ve dillerini hor görmeye başladılar. Nogaylarla Ruslar ve Dargılar arasında etnik gerilim yaşanırken, Nogay bölgelerini Özbekistan'daki sürgün yerlerinden Ahıska Türklerinin getirilip yerleştirilmesi etnik gerginliği git gide şiddetlendirdi. Nogayların müstakil bir özerk bölge ya da cumhuriyete sahip olmamaları onların siyasî ve kültürel faaliyetlerini gerilettiler. Nogaylar arasında 1957 yılından önceki sınırlar içersinde bir özerk Nogay bölgesi oluşturma çabaları başlatıldı. Nogaylar Sovyet merkezî otoritelerine bir dilekçe ile başvurarak bu isteklerini ilettiler. Ancak başta Dağıstan olmak üzere Kafkasya'daki özerk cumhuriyetler Nogay bozkırında yer alan geniş otlaklarını kaybedecekleri endişesiyle bu isteğe karşı çıktılar.

Nogayların etnik problem ve sıkıntı yaşadıkları bir başka Kafkas cumhuriyeti de Karaçay-Çerkes Cumhuriyetidir. Nogaylar bu cumhuriyet sınırları içinde daima azınlıkta kaldılar. Sovyetler Birliği döneminde Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi adını taşıyan bu bölgede 1959 yılında 8903 Nogay yaşamaktaydı ve toplam nüfusun % 3.1'ini meydana getirmekteydi. 1970 yılında Nogay nüfusu 11.062'ye yükselirken nüfus oranları da toplam nüfusun % 3.2'sini oluşturmaktaydı. 1979'da nüfusları 11.872'ye ulaşırken toplam nüfusun % 3.1'ni meydana getiriyorlardı. Nogay nüfusu 1989'da 12.993 kişiyle Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi'nin toplam nüfusunda % 3.1'lik bir orana sahipti.

Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesinde Nogayların yaşadığı Adige-Habliski, Habezski ve Prikubanski rayonlarının 1959-1989 yılları arasındaki nüfus dinamiklerinin analizi Nogayların yalnızca Adige-Habliski rayonunda çoğunluk sağladıklarını göstermektedir. Bu üç rayonun Nogaylar açısından 1959-1989 yılları arasındaki nüfus hareketleri ve toplam nüfus içindeki yüzdeleri şöyledir:

Adige-Habliski

Yıllar	1959	%	1970	%	1979	%	1989	%
Nüfus	7153	32.0	8999	33.5	9404	37.0	10053	37.8

Habezski

Yıllar	1959	%	1970	%	1979	%	1989	%
Nüfus	578	2.5	631	2.4	575	2.2	640	2.4

Prikubanskiy

Yıllar	1959	%	1970	%	1979	%	1989	%
Nüfus	273	0.4	313	1.0	297	0.9	294	0.9

Yukarıdaki tablolarda görülen nüfus oranları günümüzde Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti içinde de devam etmektedir. Değişik etnik gruplardan meydana gelen Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde Nogay nüfusunun nisbî azlığı onların siyasî alanda temsil edilmelerine de yansımaktadır. Söz gelimi, 1995 yılında Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde görev yapan siyasî birimlerin yöneticilerinden % 47.6'sı Ruslardan, % 26.7'si Karaçaylılardan, % 10.5'i Çerkeslerden, % 8.1'i Abazalardan meydana gelirken, Nogayların oranı % 5.8'di.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu içinde cumhuriyet statüsüne yükseltileen Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Nogaylar "Birlik" adlı bir teşkilat bünyesinde millî ve siyasî haklarını elde etmek amacıyla halk hareketi başlattılar. Öncelikle Nogaylar arasındaki ekonomik faaliyetleri canlandırmayı amaçlayan "Birlik" teşkilatı, koyun ve at yetiştiriciliği gibi artık Nogaylar arasında unutulmaya yüz tutmuş geleneksel üretim biçimlerini ve geleneksel el sanatlarını hayata geçirmeyi planladı. Nogay köylerinin asfalt yol, gaz boru hatları gibi altyapı sorunlarına el atan "Birlik" Nogaylar için sosyal ve kültürel bir altyapının da temellerini atmaya çalıştı.

Büyük çoğunluğu tarımla uğraşan köylü nüfustan meydana gelen Nogaylar Sovyet idaresi döneminde Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi'nin idarî yapısında söz sahibi olmaktan mahrum bırakılmışlardı. Bu yüzden Nogaylar bölgede yaşamakta olan Karaçaylılar ve Çerkeslerin aksine, ekonomik faaliyetlerde bir gelişme başlatacak olan sermaye birikimine de sahip olamadılar. "Birlik" teşkilatı Nogay halkının ekonomik ve sosyo-kültürel seviyesini yükseltmek için Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde ana hedefler belirledi. Bunlar şu maddeler altında toplandı:

- 1-Cumhuriyetin idarî yapısında Nogayların siyasî temsil oranını değiştirmek.
- 2-Nogay köylerine ve kasabalarına kültürel ve sosyal altyapı için finans sağlamak.
- 3-Çerkeslerle birlikte oluşturulan bölgelerde Nogay köy konseylerini meydana getirmek.
- 4-Nogaylardan meydana gelen Nogay yerleşim birimlerini kurulacak olan Nogay idarî bölgesine bağlamak.
- 5-Koyun ve at yetiştiriciliği gibi geleneksel üretim biçimlerini halk arasında tekrar canlandırmak.

Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan Nogaylar arasında şehirleşme oranının da çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. 1970 yılında 1635 Nogay şehirde yaşıyordu ve bu da toplam Nogay nüfusunun ancak % 0.5'ini oluşturuyordu. 1979'da şehirli nüfus 2517'ye yükseldi ve toplam nüfusun % 0.7'sini meydana getirdi. 1989 yılında şehirli Nogay nüfusu 3297 kişiydi ve toplam nüfusun %0.8'ini meydana getiriyordu.

Eğitimli nüfus açısından ele aldığımızda Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi'de 1989 yılında 15 yaşının üzerindeki toplam Nogay nüfusu 9054 kişiydi. Bunların arasında yüksek öğrenim sahibi olanlar 690 kişiyle nüfusun % 7.62'sini meydana getirirken, ortaöğretime sahip Nogaylar 2923 kişiyle toplam nüfusun % 32.28'ini oluşturuyorlardı.

Türk lehçelerinden birini meydana getiren Nogayca 20. yüzyıl başlarına kadar Arap harflerine dayalı bir alfabeyle yazılıyordu. Sovyet döneminde, 1928 yılında Nogaylar için bir Latin alfabesi hazırlandı ve uygulanmaya başlandı. Nogayca ilk okuma kitabı 1929'da Moskova'da yayımlandı. Bunu Nogayca okul kitapları ve sözlükler takip etti. Latin harfleriyle ilk Nogayca imla kitabı Nogay akademisyen A. Canibekov tarafından hazırlandı. Ancak Nogaycanın farklı diyalektlerinin bulunması imla kitabının hazırlanışındaki en büyük zorluk olarak ortaya çıktı. Sonunda Dağıstan'ın kuzey düzlüklerinde konuşulan Kara Nogay diyalekti

temel alınarak imla kitabı tamamlandı. Ancak Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesinde konuşulan Nogayca ile Kara Nogay diyalekti arasında kelime hazinesi açısından ortaya çıkan büyük farklılık sebebiyle Nogay edebî dilinin oluşturulması için 1936 yılında yeni bir proje hazırlandı. Fakat henüz uygulamaya geçilmeden Latin alfabesi kaldırılarak, Nogaylar için hazırlanan Rus-Kiril harflerine dayalı yeni bir alfabe kabul edildi.

1957 yılına kadar Nogayca ilkokul beşinci sınıfa kadar okutuluyordu. Günümüzde, örneğin Stavropol bölgesindeki Nogaylar arasında Nogayca eğitimi ya tamamen kaldırılmış, veya velilerin isteğine bağlı olarak ilkokul seviyesinde seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Dağıstan Cumhuriyetindeki Nogay bölgesinde ise öğretmen açığı sebebiyle Nogayca eğitiminde sıkıntı yaşanmaktadır. Kızlar şehrindeki Nogay Pedagoji Okulunun kapatılması yüzünden Nogay öğretmenlerin yetiştirilmesi mümkün olmamaktadır. Nogay gençliği arasında millî dillerinin itibar görmemesi sebebiyle Karaçay-Çerkes Pedagoji Enstitüsünde de Nogayca konusunda öğretmen yetiştirilmesinde zorluk çekilmektedir.

Nogaylar ve Nogayca üzerinde Rusçanın etkisi geniş ölçüde hissedilmektedir. Ticarete dayalı Rus-Nogay ilişkilerinin yüz yıldan fazla tarihî geçmişi vardır. Nogay bozkırının Terek bölgesinden yerleşmek amacıyla gelen Rus mültecileriyle dolduğu iç savaş yıllarında bozulan Rus-Nogay ilişkileri sonraki yıllarda düzelmıştır. Nogaylar arasında Rusça hızla yayılırken Rus-Nogay nüfustan meydana gelen karışık köyler ortaya çıkmıştır.

1998 yılında Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti ile Dağıstan Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan Nogaylar arasında gerçekleştirilen bir sosyolojik saha araştırması neticesinde Nogayların birlikte yaşadıkları diğer etnik gruplara karşı olan tavırları ile etnik bilinçlerinin derecesi incelenmiştir. Anket yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmaya Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nden 164, Dağıstan Cumhuriyeti'nden 276 Nogay katılmıştır. Bunların % 46.03'ü erkek, % 53.97'si kadındır. Yaş gruplarına göre ele alındığında ankete katılanların % 5.32'si 16-20 yaşları arasında, % 12.73'ü 21-25 yaşları arasında, % 27.31'i 26-35 yaşları arasında, % 30.32'si 36-45 yaşları arasında, % 17.82'si 46-55 yaşları arasında, % 3.94'ü 56-60 yaşları arasında, % 2.55'i ise 60 yaş üzeridir. Ankete katılanların eğitim durumlarına göre % 6.16'sı henüz orta öğrenimini tamamlamamış, % 27.40'ı orta öğretimden mezun, % 32.42'si meslek lisesinden mezun, % 34.02'si ise üniversite mezunudur.

Araştırma aynı zamanda Nogayların günlük hayatlarında etnik kültürlerinin durumunu tespit etmeyi de amaçlıyordu. Bu gaye ile anket soruları arasında onların etnik kimlik ve kültürlerine, kendilerini tanımlamalarına yönelik sorular da yer alıyordu. Bunlardan bazıları günlük hayatlarında dinin rolü, çekirdek aile, geleneklerin korunması, akraba ve komşularla ilişkiler gibi sorulardı. Söz gelimi ankette "*Sizi Nogay millî kimliğine bağlayan unsurlar nelerdir?*" sorusuna verilen cevaplar ve oranları şu tabloda görülebilir:

Maddeler	Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti		Dağıstan Cumhuriyeti	
	Toplam Cevap	%	Toplam Cevap	%
Nogayca bilmek	115	26.02	203	26.92
Atayurdunda yaşamak	97	21.95	169	22.41
Gelenekler-âdetler	115	26.02	183	24.27
İslam dini	29	6.56	35	4.64
Ortak millî karakter	23	5.20	35	4.64
Tarihî kader	54	12.22	94	12.47
Dış görünüş	8	1.81	32	4.24
Diğer	1	0.23	1	0.13
Hiçbir şey	0	0	2	0.27

Toplam cevap	442	100.00	754	100,00
--------------	-----	--------	-----	--------

Ankette “Etnik kimliği dil, atayurt ve gelenekler belirler” hükmüne verilen cevapların oranı yaş gruplarına göre şöyle bir tablo çıkarmaktadır:

Cevap Verilen Bölgeler	16-25 yaş arası %	26-45 yaş arası %	45-60 yaş arası %
Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti	12.00	15.56	22.73
Dağıstan Cumhuriyeti	20.75	23.27	32.65

Ankette “Etnik kimliği tarihî kader ve ortak geçmiş belirler” hükmüne verilen cevapların oranı yaş gruplarına göre şöyle bir tablo çıkarmaktadır:

Cevap Verilen Bölgeler	16-25 yaş arası %	26-45 yaş arası %	45-60 yaş arası %
Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti	12.00	22.22	25.00
Dağıstan Cumhuriyeti	21.64	23.23	18.36

Ankette “Nogay kültürünün mevcut durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar şöyle bir tablo ortaya koymaktadır:

Cevaplar	Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti		Dağıstan Cumhuriyeti	
	Toplam Cevap	%	Toplam Cevap	%
Canlı bir biçimde gelişmiştir	45	28.13	76	28.57
Hiçbir değişiklik olmadan korunmuştur	20	12.50	62	23.31
Gençlik tarafından korunamamıştır, unutulmak üzeredir	68	42.50	92	34.59
Geleneksel kültür çoktan yok olmuştur	22	13.75	34	12.78
Diğer	5	3.13	2	0.75
Toplam cevap	160	100.00	266	100.00

Nogay etnik kültürünün en açık göstergesi dildir. Ankete verilen cevaplardan Nogayca'nın çocuklar, akrabalar ve arkadaşlarla iletişimde % 95 oranında kullanıldığı ortaya çıkmıştır. İş hayatında ise durum şöyledir:

Cevaplar	Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti		Dağıstan Cumhuriyeti	
	Toplam Cevap	%	Toplam Cevap	%
Nogayca	58	38.00	124	48.44

Rusça	57	36.67	67	26.17
Nogayca ve Rusça	35	23.33	65	25.39

Nogaycanın şimdilik nipeten etnik grup bireyleri arasında iletişim sağlamada önemini koruduğu anlaşılmaktadır. Ancak Nogay etnik kimliğini asıl tehdit eden, bazı önemli kültürel unsurların kaybolmaya başlamasıdır. Söz gelimi, ankete Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nden cevap veren Nogayların % 64.24'ü evlilikte eş seçerken kendileri ve çocukları için milliyetin önemli olmadığını, farklı etnik gruplarla kendilerinin ya da çocuklarının evlenebileceklerini belirtmişlerdir. Bu görüş genç nüfus arasında % 76 oranında, orta yaş grubunda % 63.33 oranında, ileri yaş grubunda % 63.64 oranında destek bulmaktadır.

Nogay geleneklerini ve âdetlerini önemsemediğini belirtenlerin oranı Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti Nogayları arasında % 21.4 iken, Dağıstan Cumhuriyeti Nogayları arasında % 24'ü bulmaktadır.

Etnik bilinç Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti Nogayları arasında orta yaş grubunda yükselmektedir. Bunda bölgede yaşanan etno-politik gerginlikler ve büyük nüfus yoğunluğuna sahip bir bölgede yaşayan Nogayların diğer etnik gruplarla olan sıkı münasebetleri etken olmaktadır. Hayat şartları Nogaylar açısından Dağıstan Cumhuriyeti'nde daha farklıdır. Dağıstan'ın en kuzeyindeki geniş düzlüklerde yer alan Nogay bölgesi düşük bir nüfus yoğunluğuna sahiptir ve yerleşim bölgeleri arasında uzak mesafeler yer almaktadır. Daha da önemlisi Nogaylar bölgelerine getirilip yerleştirilen Dargılar ile aralarında mevcut olan gerginliğin dışında Dağıstan'daki etnik çatışma noktalarından oldukça uzaktadırlar ve etnik gruplar arası ilişkileri sık değildir. Burada etnik kültüre ait gelenekleri taşıyan grup ileri yaş kuşağıdır. Fakat bu grup aynı zamanda enternasyonal bir ruh taşıyan eski Sovyet geleneklerini de yaşatmaktadır.

Etnik gruplar arası ilişkilere karşı alınan tavır açısından ele alındığında Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Nogayların % 42.3'ü şahsî ilişkilerde mensup olunan etnik grubun temel rol oynamadığını belirtirken, bu oran Dağıstan Cumhuriyeti'de yaşayan Nogaylar arasında % 22.7'dir. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Nogayların % 28.2'si etnik gruplar arasında bir düşmanlık olmadığını düşünürken, bu oran Dağıstan Cumhuriyeti'de yaşayan Nogaylar arasında % 31.3'tür. Etnik gruplar arasındaki ilişkilerin gerilediğini düşünen Nogayların oranı Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde % 20.8, Dağıstan Cumhuriyeti'nde % 42'dir. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Nogayların % 46.8'i komşu etnik gruplar olan Karaçaylılar, Çerkesler ve Abazalarla ilişkilerinden memnun olduklarını bildirirken, Dağıstan Cumhuriyeti'ndeki Nogayların % 4.5'i Avar, Dargı ve Çeçenlerle ilişkilerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Dağıstan Cumhuriyeti'ndeki Nogayların üçte birinden fazlası ayrılıkçı fikirleri desteklemekte ve Rusya Federasyonu'na bağlı müstakil bir Nogay devletinin kurulmasını istemektedir. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Nogaylar cumhuriyetin siyasî birliğinin devamını arzulamakta, diğer etnik gruplarla iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşamayı istemekte, dolayısıyla cumhuriyetten ayrı, müstakil bir Nogay bölgesi kurulması fikrine sıcak bakmamaktadırlar.

“Nogayların kendi kendilerini yönetmeleri için hangi organizasyon biçimi uygundur?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Cevaplar	Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti		Dağıstan Cumhuriyeti	
	Toplam Cevap	%	Toplam Cevap	%
Cumhuriyetin idarî organlarında daha geniş temsil hakkı	55	35.03	45	17.36

Cumhuriyet içinde kültürel özerklik hakkının verilmesi	29	18.47	57	22.01
Cumhuriyetler arası seviyede kültürel özerkliğin verilmesi	22	14.01	38	14.67
Bağımsız bir cumhuriyet kurulması	21	13.38	94	36.29
Cevapsız	30	19.11	25	9.65

Son yıllarda “Birlik” teşkilatının faaliyetleriyle birlikte Nogaylar arasında millî bilinç uyanmaya başlamıştır. Bu durum özellikle bölgede yaşayan Rusları tedirgin etmektedir. 15 Mayıs 1999’da Stavropol Eyaletinin Nogay bölgesine bağlı Tukuy-Mekteb köyünde mahallî polis tarafından öldürülen iki Nogay genci için düzenlenen bir mitingde “Birlik” teşkilatının bölge temsilcisi Murat Auvesov’un dile getirdiği sıkıntılar ileride yaşanacak etnik bir problemin habercisiydiler. Murat Auvesov Stavropol Eyaletinin Neftekumsk ilçesinde yaşamakta olan Nogayların bölgedeki diğer halklarla eşit hiçbir haklarının olmadığını, ilçe yönetiminde tek bir Nogayın bile yer almadığını bildirirken, Nogay halkının eşit haklarının sağlanmadığı taktirde üzücü sonuçların meydana gelebileceğini sözlerine eklemesiyle bölgede yaşanan etnik gerilim Rusları rahatsız etmeye başladı.

Rusya’da yaşanan gelişmeler Nogay halk hareketi arasında yeni umutlara yol açtı. 5 Mart 2000 tarihinde Nogay halkının 6. Kongresi Terekli-Mekteb’de toplandı. Kongre Nogay halk hareketi “Birlik” tarafından düzenlendi. Vladimir Putin’in politikasını tasvip eden ve başkanlık seçimlerinde onu destekleme sözü veren Kongre Dağıstan, Kalmukya, Stavropol ve Astrahan’daki Nogayların millî-kültürel özerklik yapısı için bir çözüm şekli hazırladı. Delegeler Putin’e bir mektup göndererek Nogay meselesi için onun işbirliğini ve yardımını talep ettiler¹⁰.

Günümüzde Kafkasya ve çevresinde yaşamakta olan Nogayların dağınık bir nüfus yapısına sahip olmaları onların etnik-millî meselelerinin çözümünü zorlaştırmaktadır. Nüfuslarının dağınık olmasının yanı sıra, hiçbir bölgede çoğunluk oluşturacak seviyeye ulaşamaması da bölgedeki diğer etnik gruplar arasında siyasî hak elde etmelerini mümkün kılmamaktadır. 1926 yılında bütün Kafkasya’da 34.000 olan Nogay nüfusu 1959 yılında 41.200 kişiye, 1970’da 52.000 kişiye, 1979’da ise 59.546 kişiye ulaşmıştır. 1989 nüfus sayımına göre Stavropol Eyaletinde 28.562, Dağıstan Özerk Cumhuriyetinde 28.294, Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesinde 12.993, Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyetinde 6.884 Nogay yaşamaktaydı. Kafkasya ve çevresinde günümüzde yaklaşık 80.000 Nogay’ın dağınık bir biçimde yaşadığı tahmin edilmektedir.

¹⁰ Nabi Abdullaev. East West Institute. Russian Regional Report, vol. 5, no. 9, 9 March 2000